

II. INTRODUCCIÓ AL MUNICIPI DE ROQUETES

II.1. Generalitats, marc històric i administratiu

La ciutat de Roquetes, amb una població de 7124 habitants segons el cens de 1 d'agost de 2003, es troba situada al sud-oest del Baix Ebre i a la vora del canal de la dreta de l'Ebre, entre les carenes orientals del massís del Port i la plana al·luvial recent i antiga del riu Ebre. El seu terme municipal té una superfície de 136.664 ha i comprèn una extensa part muntanyenca del Massís del Port (5.725 Ha), on es troba el punt més elevat de les comarques de Tarragona, el Mont Caro, amb 1447 m d'alçada. Els barrancs que es formen a la vessant meridional d'aquest massís, com el de la Caramella, Covalta, Sant Antoni-Lloret i de la Vall presenten paisatges d'una gran bellesa.

Per a realitzar una breu introducció a la història del poble de Roquetes a continuació es presenta l'adaptació de l'Auca del poble de Roquetes.

Adaptació de l'Auca del poble realitzada per l'escola de Roquetes l'any 1989:

- *Al Neolític caçaven els nostres avantpassats, i per aquestes contrades hi menjaven tots plegats.*
- *A l'Hiberia Lulia hi van per visitar la ciutat, uns altres al Pla de Sitges per fer la compra de blat.*
- *En l'època musulmana una alqueria hi havia, on animals i persones venien amb alegria.*
- *Ramon Berenguer va ser el conqueridor d'aquestes terres i a la Seo de Tortosa donà al finalitzar les guerres.*
- *L'any mil sis-cents tres Mas n'Ortiz s'anomenava, la que seria anys després nostra ciutat benamada.*
- *"Roquetes d'en Ortiz" s'anomena la que és nostra ciutat, segons consta en document que a nosaltres ha arribat.*
- *A la vorera del lligallo l'Església es va edificar, perquè tots els roqueteros a Déu poguéssim pregar.*
- *Un catorze d'abril del segle passat, Roquetes s'independitza de la veïna ciutat.*
- *En Ramon Bosch i Rosell primer alcalde de Roquetes, va treballar força bé per fer les coses ben fetes.*
- *Són els patrons de Roquetes de la Parròquia, Sant Antoni i de tota la ciutat el benefactor San Gregori.*

- Un canal es va construir passant per la nostra ciutat, i a la vorera es va alçar anys després nostre mercat.
- També en el segle passat i en el carrer del canal, varen construir nostres avis la Casa Consistorial.
- Aquest poble de Roquetes va ésser nomenat, pel Rei Don Alfonso XII amb el títol de ciutat.
- L'Observatori de l'Ebre aquest any va inaugurar-se, i savis d'arreu del món aquí es van presentar-se.
- Aquí finalitzar l'Auca de Roquetes, nostra ciutat i joiosos ens sentiríem si vos hagués agradat.

Autor: Joaquim Castellà i Alegria (<http://www.xtec.es/centres/e3002831/auca.htm>)

Carta arqueològica de Roquetes. La història antiga

L'existència de poblament anterior, corresponent a les diverses etapes prehistòriques i històriques que ha passat el territori, ens la determinen diverses restes, recollides a la carta arqueològica de Roquetes, consultable al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. No hi ha restes concretes que hagin pogut determinar l'existència de grans nuclis de població en el municipi, però sí indicis concrets d'activitat humana des del Paleolític fins l'alta Edat Mitjana.

El Pla General d'Ordenació Urbana de Roquetes determina a l'article 82 (protecció sobre els jaciments arqueològics), aquests mateixos jaciments, proporcionant com a annex les fitxes dels diferents jaciments i també la seva localització cartografiada.

A continuació reproduïm els diferents elements recollits a la Carta Arqueològica i al Pla General d'Ordenació Urbana.

Taula nº 4 . Jaciments de la carta arqueològica de Roquetes		
Nº de jaciment: 1	Nom del jaciment: Cova del Vidre	31TBF732176 / 1100 m.s.n.m.
Tipus de jaciment: Cova natural d'habitació amb estructures		
Cronologia: 03.05 (-9000/-2000). Epipaleolític-Neolític	Estat de conservació: bo	Situada a la vessant sud-oriental de la Mola del Boix
Geologia:	Formació del Juràssic, principalment per calcàries, dolomies i margues. Correspon a un anticlinal calcari fracturat pel seu costat dret. Són les precipitacions han produït la cavitat. Posteriorment la inclinació dels nivells calcaris drenarien aigües cap a l'interior, excavant una segona cavitat més petita.	

	Habitualment és utilitzada com refugi de pastors i ramats, el que ha produït afeccions a nivells arqueològics	
Diversos sondejors, trobant-se nivells del Neolític Antic Cardial amb decoració plàstica de cordons llisos i impresos, amb decoració incisa i impresa essent freqüent la cardial. També hi ha material lític, talla laminar retocada per foradons, trepans, geomètrics i útils de molta. També hi ha indústria sobre ós així com restes de fauna tant salvatge com domèstic		
Els nivells inferiors corresponen a un Epipaleolític microlaminar i laminetes de dors abatuts		
Els materials estan en diversos llocs: col·lecció particular de I. Cantarell, de D. Villalta, Museu del Montsià, antic Institut de Prehistòria de la UB.		
Nº de jaciment: 2	Nom del jaciment: Horta Baixa	31TBF889221 / 25 m.s.n.m.
Tipus de jaciment: A l'aire lliure, lloc d'habitació, amb estructures...		
Cronologia: 09.1 (-218/-50). Romà Republicà	Estat de conservació: regular	Jaciment localitzat l'any 1992 durant la realització de la Carta Arqueològica
Geologia:	Turonet de formació quaternària composta per argil·les i conglomerats	
Restes de murs i ceràmica, molt malmés per la construcció de carretera i entrada a l'Observatori de l'Ebre, i el xalet. S'hi observen murs de pedra lligada amb argila. Afloren restes òsees, potser humanes, ceràmica a torn ibèrica, alguns fragments d'àmfora ibèrica. Potser es tracta d'un assentament republicà (romà)		
També hi ha fragments de material islàmic que pot haver rodat des de més amunt, ja que a les parts superiors del turó hi ha cavitats per recollir aigua de pluja		
Nº de jaciment: 3	Nom del jaciment: Valdezafan	31TBF889122 / 20 m.s.n.m.
Tipus de jaciment: A l'aire lliure, lloc d'enterrament amb inhumacions col·lectives, necròpolis		
Cronologia: 05.2; 09.5; 10.5.3 -5300/-2500 (Neolític Mig-Recent) 284/476 Romà Baix Imperi 1016/1150 Medieval Món Islàmic Taifes	Estat de conservació: molt degradat	
Geologia:	Terrassa quaternària	
Als marges de la via del ferrocarril, des del pont de la carretera de l'observatori de l'Ebre fins uns 100 m en direcció a Raval de Jesús. S'hi van trobar ceràmica a mà decorada amb mugrons, ceràmica comuna romana i amb gran qualitat, ceràmica vidriada islàmica. Les notícies antigues semblen situar un conjunt d'inhumacions neolítiques.		
El material es troba a l'Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre.		
Nº de jaciment: 4	Nom del jaciment: Zona Esportiva de Roquetes	
Tipus de jaciment: A l'aire lliure, lloc d'habitació, sense estructures		
Cronologia: 10.5 800/1150 Medieval-Món Islàmic	Estat de conservació: regular	31TBF887218, 20 m.s.n.m.
Geologia:	Terrassa fluvial destruïda, en part, per la construcció del camp de futbol	
Jaciment situat al costat de l'anomenat Camí de Xalina. S'hi ha trobat fragments a torn i altres amb vidriat, possiblement àrab		
Nº de jaciment: 5	Nom del jaciment: Observatori de l'Ebre	31TBF887220, 47 m.s.m.
Tipus de jaciment: A l'aire lliure, lloc d'enterrament, inhumacions col·lectives		
Cronologia: 0.5 -5500/-2200 Neolític	Estat de conservació: destruït, possiblement per l'ajardinament del turó simultani a la construcció de l'Observatori de l'Ebre	
Geologia:	Turó d'origen quaternari compost per graves, conglomerats i argiles	

Existeixen diverses referències sobre inhumacions, sense dades concretes, així com notícies d'aparició de conjunt important d'indústria lítica a tocar del camp de futbol		
Nº de jaciment: 6	Nom del jaciment: Clot de l'Hospital	31TBF752164, 600 m.s.n.m
Tipus de jaciment: cova-abric, lloc d'habitació sense estructures		
Cronologia: 01 -3000000/-9000 Paleolític	Estat de conservació: excel·lent	
Geologia:	Cavitat de formació triàsica compostat de pedra calcària teulejada. Se situa al marge dret del barranc de Lloret, abans de Coll Ventós. És un abric de 25 m d'amplada, 6 de fondària i 10 m de profunditat. Actualment és utilitzat com refugi de bestiar.	
Estratigrafia: I – Roca de Cairell, II – Cairell i llins, III – Cairell Solt, IV – Nivell arqueològic de 10 cm de potència, de color marró rogenc S'han trobat gran quantitat d'ascles de sílex, retocades i paleolítiques		
Nº de jaciment: 6	Nom del jaciment: Pont del Pas de Berenguer	285106/54518245
Tipus de jaciment: obra públic, pont		
Cronologia: 1230/1789 Medieval Baixa Edat Mitjana/Modern	Estat de conservació: regular	
Geologia:	Tram superior del barranc de Sant Antoni, en un lloc bastant estret	
Restes d'un pont construït en un indret apropiat, que conserva l'inici de les arcades i probablement presentava únicament una volta central. Va ser substituït a finals del segle XIX, per un altre més modern pel qual creua la carretera TV-3421		
Nº de jaciment: 3	Nom del jaciment: Torre del Moro	288210/4519550
Tipus de jaciment: assentament militar torre		
Cronologia: 800/1299 Medieval- món islàmic / Medieval- Baixa Edat Mitjana	Estat de conservació: bo	
Geologia:	Sobre una terrassa que s'estén per sobre de l'anomenat camí del Mig que comunica el Raval de Crist amb el barranc de Sant Antoni, en un punt on es domina tot el curs del riu des de Tortosa fins a Campredó, amb una excel·lent visual del territori	
Els paraments presenten una tècnica constructiva en <i>opus spicatum</i> , mantenint-se part de l'estructura a causa de la seva utilització com a caseta de camp		
Nº de jaciment:	Nom del jaciment: Barranc de Sant Antoni	288550/4518750
Tipus de jaciment: lloc d'habitació amb estructures conservades: poblat/vil·la		
Cronologia: - 450/192. Ferro-Ibèric Ple /Romà Segle II	Estat de conservació: Regular	
Geologia:	Superfície lleugerament inclinada vers el sud-est d'un petit turó situat sobre les terrasses pleistocèniques de l'Ebre, en un punt on es domina tot el curs del riu des de Tortosa fins a Campredó	
Es conserven restes de parament que podrien adscriure's a un moment antic, malgrat que el seu deteriorament n ho permeten conservar. Presència de notable quantitat de ceràmica a torn ibèrica – vores de coll de cigne, fragment de nansa, fragments de vora d'àmfora de boca plana. Al peu del turó es presenta en menor quantitat material ceràmic d'adscripció romana, amb una possible estructura constructiva, pròpiament un mur		

Font: elaboració pròpia a partir de la Carta Arqueològica de Roquetes (Departament de Cultura de la Generalitat)

La protecció sobre els jaciments arqueològics del terme municipal de Roquetes es determina a l'article 82 c) i 82 d) del PGOU, que impliquen que qualsevol actuació o petició de llicència urbanística que afecti alguna de les zones, haurà de tenir en compte la preservació del patrimoni

arqueològic i comptar amb l'informe previ favorable de la Comissió de Patrimoni del Departament de Cultura de la Generalitat

La història moderna. La constitució d'un municipi

Les dades essencials per entendre la història del municipi actual de Roquetes les trobarem en el valuós treball d'Emeteri Fabregat i Galcerà anomenat *Roquetes, els orígens d'un poble (1700-1860)*, publicat el 1995 per l'Ajuntament de Roquetes.

Roquetes és una comunitat jove. Va néixer després de la Guerra de Successió² a la corona espanyola basant-se en una fórmula medieval, àmpliament utilitzada a Catalunya; l'aprensió o aprisió de terres del comú, en aquest cas per veïns de Tortosa, els quals l'encariment dels habitatges producte de la inflació demogràfica empenyia fora de la ciutat, buscant alhora un hàbitat més econòmic. L'aprisió consistia en la transformació en conreus de terrenys comunals forestals o destinats a la pastura. Dades més concretes sobre aquest fenomen poden ser consultades a l'apartat d'agricultura de la present memòria.

Anteriorment a aquestes dates, la riba dreta del riu Ebre era una zona força despoblada, amb poquíssima utilització agrícola, i on només destacava un conjunt d'edificacions al voltant del cap de Pont de Tortosa. La zona propera al riu era coneguda com *Horta dellà el Pont de Barques*, i posteriorment al segle XVIII, *Horta de Jesús*; tanmateix, les zones de garriga eren conegudes com *les Planes*.

Construïdes les primeres cases cap al 1725 a la zona coneguda com Roquetes de n'Ortiz (una zona que no es transformà a l'agricultura per causa del seu poc interès agrícola, i situada al voltant d'un lligallo o camí ramader), a partir de 1730 el nou nucli urbà va conèixer un creixement espectacular demogràfic i urbanístic. El ritme de creixement s'accelerà als voltants de 1750. En el creixement s'autopotenciaven l'atracció de nous veïns per la possibilitat d'artigar terres ermes pel procés d'aprisió i l'eufòria econòmica que empenyia cap a la reproducció biològica. Per exemple, el 1771 se citaven 83 cases amb 450-490 habitants, però el 1775 ja es citaven 125 cases amb uns 724 habitants. En aquesta època, tota la població treballava a l'agricultura. També en aquesta època es desenvolupa el fenomen dels establiments, en els quals es parcel·len solars i es destinen a construcció d'habitatges, mitjançant l'emfiteusi. L'expectativa d'obtenir majors rendiments que els

---

² Guerra de Successió, 1714.

agrícoles en foren la causa. Així, destaquen els establiments dels Balaguer (1732-1796), els Foguet (1778-1845), o el capítol de la Catedral de Tortosa (1810-1846). Així, el segon període de creixement notable s'inicià el 1810, de nou de resultes de la Guerra del Francès³, en acollir-s'hi aquells tortosins que veieren aterrades les seves cases per raons d'estratègies bèl·liques. El tercer període, el més actiu, se situa entre 1823 i 1830, una etapa de crisi econòmica en la història general catalana, quan a l'establiment de cases s'hi sumaren els industrials.

En aquesta època, cap el 1840, apareixè també el Raval de Crist, com una concentració dels habitants rurals situats al voltant de la Capella del Carme. Cap el 1860 ja s'hi censaven 48 cases amb 216 habitants.

En segregar-se de Tortosa el 1850, Roquetes era un nucli urbà plenament consolidat i fins i tot susceptible de destacar-se entre el conjunt de ravals i viles de la zona. El 1850, no solament marca una fita en la història política de Roquetes, amb la consecució de municipi propi, sinó també econòmica amb el procés que empenyia a la intensificació dels conreus amb la construcció del canal de la Dreta de l'Ebre i l'augment de la demanda d'oli d'oliva per processos industrials. Sobre els esdeveniments que van provocar la segregació del terme de Roquetes i els temps immediatament posteriors, hi ha una descripció prou detallada al llibre *De Roquetes vinc*, de Ramon Tafalla⁴. A finals del segle XIX, Roquetes havia arribat a un màxim de població. Curiosament, durant pràcticament tot el segle XX, ni els nuclis urbans s'estenen ni la població augmenta. No serà fins el darrer deseni del segle XX quan es comença a notar un nou dinamisme poblacional i d'extensió del nucli urbà, lligat a la demanda d'habitatges per part de ciutadans de Tortosa. Ens trobem, uns 200 anys després, en un procés similar al que originà la ciutat.

Elements d'interès arquitectònic i històric

Com podem comprendre, donada la relativament curta història del nucli de Roquetes i Raval de Cristo, no ens resten elements arquitectònics ni edificis molt antics, més enllà dels jaciments citats a l'apartat anterior. Tot i així, el Pla General d'Ordenació Urbana recull, en el seu Capítol Novè de la Normativa, una sèrie de disposicions per a edificis i conjunts d'interès històric artístic en el qual es

---

³ Guerra del francès, 1808. Cal destacar que el 1810, els exèrcits napoleònics assetjen la ciutat de Tortosa des de la riba dreta del riu, ocupant Roquetes i altres nuclis en aquesta riba, que restà en primera línia de front durant uns mesos, essent, fins i tot, bombardejada pels defensors de la ciutat.

⁴ TAFALLA, Ramon (2002). **De Roquetes vinc**. Impremta Monllau i Ajuntament de Roquetes.

recopila un llistat de 36 edificis, elements i conjunts inclosos al grup A (d'especial protecció) i 5 inclosos al grup B.

D'aquests, els edificis més interessants són:

- l'Església Parroquial Sant Antoni de Pàdua (1829). Està dedicada a Sant Antoni Abat, patró dels pagesos, i és l'únic indret públic que queda, apart de carrers i places, del període en què es va construir el nucli urbà de Roquetes. Es considera que ja el 1760 hi havia una església a l'emplaçament actual, destinada no només a funcions religioses sinó com centre de reunió social. La construcció de l'actual església es degué tant a les destruccions causades per la Guerra del Francès com perquè l'edifici antic es va quedar petit. Té una sola nau amb capelles laterals entre esls contraforts, amb una façana de gran sobrietat, portalada d'arc triomfant, torre-campanar de planta quadrada al costat esquerre de la façana. Durant la Guerra Civil es va fer servir com a mercat; tots els elements ornamentals i els altars van ésser destruïts (els actuals són posteriors a la guerra)
- l'Ajuntament vell (1881). Té una planta rectangular, amb tres pisos d'alçada més planta baixa, amb coberta a dues aigües. La porta principal té forma d'arc triomfal amb notables motius ornamentals de caire vegetal. En la construcció original s'hi trobava l'ajuntament, l'escola municipal i la vivenda per als mestres d'aquella. L'escola hi va ser fins la dècada dels anys 30
- Mercat Municipal (1829)
- Residència dels pares jesuïtes (1888-1889). Conjunt d'edificis religiosos destinats inicialment com casa d'exercicis espirituals i per descans dels alumnes del Col·legi Màxim Jesuïta de la Raval de Jesús, després tingué diversos esdeveniments, abandonant-se les seves funcions educatives i de noviciats a la dècada dels 50. L'edifici principal té planta de U, i l'edifici anomenat "Ibèrica" té planta rectangular i en un cos afegit al mig del mateix i un altre al seu extrem. Tres pisos d'alçada, amb coberta a dos aigües o planes. En l'edifici principal primer pis combina la pedra i el maó, el segon i tercer pis utilitza fonamentalment el maó, l'edifici "Ibèrica" utilitza mamposteria per tots els pisos. Funcionà
- Escorxador. (1922). Amb planta rectangular però amb diversos cossos sobresortints que divideixen l'espai frontal del recinte en cinc espais-tres patis tancats per un reixat. Alçada d'una planta amb grans finestrals de sobre emmarcament. Ritme escultòric entre les finestres i les bandes verticals situades entre aquestes i a les cantonades dels diferents cossos, tals com la franja ornamental – horitzontal – amb motius vegetals que corre entre les finestres i la cornisa. Té, doncs, una barreja d'elements modernistes i noucentistes.
- Destaquen a Roquetes l'existència de diverses cases pairals o torres, destinades al descans de personatges importants de Tortosa, o com centres de finques productives. Les més destacables són les cases pairals d'en Gil i de Traval, la de la Vall del Marqués i la de l'Hort de Cruells, la torre de Segara i el mas dels Canonges .

- la torre de la Vall del Marquès (o torre de don Diego) és una casa amb planta rectangular, amb finalitat residencial de descans, amb planta baixa i dos pisos superiors, amb coberta plana, envoltant per cornisa i balaustrada, i motius ornamentals per les façanes. Construït pel Marqués Diego de León, adquirit el 1939 per J. Fugueres-Ribas
- Hort de Cruells. Es tracta d'una casa-torre de vivenda, amb planta quadrada, datada probablement de 1870. 2 pisos d'alçada més planta baixa i coberta a dos aigües. Té cosos afegits al costat dret de l'edifici i banda de darrera. Queden restes de motius decoratius pictòrics de caire geomètric, amb un bonic jardí perimetral
- Casa de Pinyol (hort de Traval). Datada del segon quart del segle XIX, combina elements tradicionals de les cases pairals i neoclàssiques, de planta quadrada amb un cos rectangular. Té dos pisos d'alçada amb planta baixa, amb coberta lleugerament inclinada i notable torre de planta quadrada situada al mig de la mateixa. La façana principal està ordenada simètricament d'acord amb un eix central, amb notable organització vertical dels dos pisos. Emmarcat de pedra per als finestrals, gran portalada amb arc rebaixat i cornisa de motllura senzilla. Destaca el gran espai central annex a la porta principal a l'interior. Fou propietat de la condessa de Traval i passà a la família del general Pinyol de Tortosa
- Torre de Segarra – antiga casa Fàbregues. Datada probablement de 1879, es tracta d'una casa de planta rectangular de la que sobresurten el cos rectangular del pòrtic i l'escala d'entrada, així com la gran terrassa de la façana de darrera. Planta baixa +1, amb coberta plana i petita torre. Finestra-balcó amb senzills emmarcaments coronades per frontó amb motius ornamentals. Façana principal amb perfecte ordenació simètric, destacada pel pòrtic amb escala de barana amb balustres, frontó clàssic a la finestra del balcó central. Edifici construït per la iniciativa del notari Carles Fàbregues Rosselló
- Mas dels Canonges. Edifici que s'aboca, per tres arcs d'un pati interior, sobre la vertical del barranc de Sant Antoni. Cos central, amb un pis i golfes, amb coberta a dos vessants. Incorpora una capella a la planta baixa, a la dreta de la façana principal, amb espadanya corba a sobre. Al lateral de primer pis té una galeria correguda composta d'arcs de mig punt sobre pilastres amb impostes. Té hort tapiat i un antiquíssim xiprer. Origen incert.

El llistat complet d'edificis, elements i conjunts inclosos al PGOU es desenvolupa a cadascun dels apartats temàtics d'aquesta memòria quan hi són adients. Tanmateix, cal explicar que cada element ve acompanyat al PGOU amb una fitxa descriptiva, i que l'article 81 determina els paràmetres de protecció d'aquests elements, en els termes següents:

- *No podran ésser enderrocats ni alterats en la seva configuració exterior per addicions, reformes, demolicions parcials, etc*
- *S'admeten les demolicions parcials orientades a la restitució de l'aspecte original*

- *S'autoritzaran únicament les obres de consolidació, conservació, reparació i reforma interior*
- *S'admetran tots els usos que resultin respectuosos, per la seva funció, amb el manteniment de la qualitat arquitectònica de l'edifici, i el valor ambiental dels jardins que l'envolten, si és el cas.*

En el cas del grup A, d'especial protecció, amb caràcter previ a la concessió de llicències urbanístiques sobre aquests edificis o conjunts es demanarà informe a la Comissió de Patrimoni del Departament de Cultura de les Terres de l'Ebre.

L'Observatori de l'Ebre

L'interès arquitectònic dels edificis de l'Observatori de l'Ebre (1904) i el seu Seminari (residència dels pares Jesuïtes) ens permeten introduir aquest capítol sobre l'observatori de l'Ebre, com institució científica singular del municipi i del país, que mereixen un tractament a banda.

L'Observatori de l'Ebre és una institució afincada a Roquetes des de fa pràcticament un segle. La seva importància qualitativa, com centre d'investigació de primer ordre en qüestions meteorològiques i de ciència solar, així com el seu arrelament a la vida cultural i idiosincràsia roquetenca, el fan mereixedor de comptar amb un apartat descriptiu apart.

L'Observatori de l'Ebre és un Institut de Recerca fundat l'any 1904 per la Companyia de Jesús, per tal d'estudiar les relacions Sol-Terra. Als principis del segle XX es creia que un bon grapat de fenòmens atmosfèrics i sísmics que es produïen a la Terra tenien relació amb l'activitat solar.

Es tracta d'una Fundació sense afany de lucre que ha estat associada o coordinada amb el Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) des del començament d'aquest organisme i ha mantingut una estreta col·laboració amb l'Institut Nacional de Meteorologia (INM) des del 1920, i posteriorment amb altres institucions, tals com l'Institut Nacional de Tècnica Aeroespacial o l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Pertany també a la Universitat Ramon Llull (URL) com a Institut Universitari.

El seu Patronat ha estat recentment constituït (16 de març de 2000⁵) i es compon de nou organismes: Institut Geogràfic Nacional, els Departaments de Medi Ambient i d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Tarragona, els Ajuntaments de Roquetes i Tortosa, i els ja esmentats CSIC, URL i Companyia de Jesús. En breu entrarà el Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Cal recordar que ja el 19 d'octubre de 1999, es va signar un conveni entre la Fundació Observatori de l'Ebre i l'Ajuntament de Roquetes pel qual l'ajuntament de Roquetes passava a formar part de la Fundació Privada de l'Observatori de l'Ebre, tot realitzant una aportació econòmica anual de 12000 euros.

En l'actualitat, l'Observatori està estructurat en quatre seccions:

- Geomagnetisme
- Ionosfera
- Sismologia
- Meteorologia, clima i activitat solar

La continuïtat i la fidelitat de les observacions durant gairebé cent anys – només amb una breu interrupció durant la Guerra Civil, el 1938 – fa que els seus arxius de registres tinguin avui un valor incalculable. A tall d'exemple, es pot ressaltar que els arxius sísmics i els ionosfèrics són els més llargs d'Espanya, i que els meteorològics s'estenen fins el 1880.

Les línies prioritàries de recerca actuals són la modelització regional del camp geomagnètic, l'estudi de la variabilitat ionosfèrica i els estudis d'atenuació sísmica. Més informació sobre les tipologies i característiques tècniques d'aquest tipus d'investigacions pot ser consultat a la pàgina web de l'Observatori (<http://personal.readysoft.es/observebre>)

Un dels aspectes més rellevants de l'observatori és l'existència d'una biblioteca científica especialitzada en Ciències de la Terra i de l'Espai. Aquesta biblioteca compta amb més de 55.000 volums i es considera una de les millors en el camp de la Geofísica i de la part d'aquesta que tracta la interacció dels processos geofísics Sol-Terra. La Biblioteca té un Servei d'Informació Bibliogràfica i un Servei de Préstec Interbibliotecari

---

⁵ Àmplia informació sobre l'acte a la Revista Roquetes nº169.

L'Observatori se situa en un turó ajardinat amb espècies mediterrànies, bàsicament un estrat de pins blancs i un sotabosc aclarit de llentiscles – alguns d'ells alts i destacables – garrofers, i espècies crasses. Compta amb 15 edificis.

L'equip humà que treballa a l'observatori és de 25 persones, la meitat dels quals són investigadors i la resta personal administratiu. El pressupost és d'uns 540000 euros anuals (sense comptar el sou dels funcionaris del CSIC i de l'Institut Nacional de Meteorologia).

La seva implicació amb la vida social i cultural del municipi de Roquetes és diversa i variada. L'Observatori intenta col·labora amb l'Institut d'Ensenyament Secundari, atenant visites gratuïtes a les instal·lacions. També s'organitzen cursos i jornades de divulgació, especialment durant els mesos d'estiu.

Cal apuntar, finalment, que l'any 2004 es celebrarà el centenari d'aquesta institució.

Altres elements del patrimoni etnològic i històric

L'Associació Cultural i Ecologista Arjub és una entitat local que s'ha destacat per l'estudi i divulgació del patrimoni cultural i històric local, centrant-se en tota mena d'elements lligats a la història del poble i a la utilització que els habitants del terme han realitzat del territori. Bona part de la informació que es desglosa a continuació ha estat facilitada per aquesta associació.

La cultura de pedra seca

El terme de Roquetes, i per extensió totes les terres de plana i mitja muntanya del Baix Ebre i Montsià, presenten notables exponents del que hom anomena la **cultura de pedra seca**. L'excés de pedra dels camps de conreu de la plana i la vessant del Mont Caro, així com els forts pendents d'aquesta darrera, van fer necessari que durant el procés d'aprisió i de qualsevol transformació agrícola, els pagesos haguessin de "desfer-se" de l'excés de pedra que les llaurades deixaren al descobert. La pedra va ser llavors utilitzada com un element més de construcció, que permeté desenvolupar una gran diversitat d'elements amb utilitats diverses. A continuació utilitzem informació facilitada per l'associació Arjub, provinent d'una exposició fotogràfica sobre la cultura de pedra en sec a Roquetes, per explicar-los:

- **Corrals o masos** de pedra en sec. L'arquitectura de pedra en sec no només va treballar amb petites estructures, sinó que va donar lloc a grans construccions com casetes de muntanya i masos com el Corral de la Reina (aquest que formà part el segle XIX de les persecucions contra el bandoler d'Alfara de Carles anomenat Panxampla)
- **Borges** (nom local del genèric barraca o cabana de pedra seca). Es tractava de petites construccions de planta quadrada o rectangular, construïdes íntegrament amb pedra seca i cobertes per una pedra plana i gran (la llosa) que permetia cobrir la volta de la borja . Les borges servien sobretot de rafal per deixar trastes i eines dels pagesos quan anaven a la finca, encara que, de vegades, servia d'aixopluc per uns dies per al pagès i també per un animal
- **Cocons**. Servien per recollir l'aigua de la pluja i estaven mig enfonsats per recollir l'aigua, normalment damunt d'un lloc argilós i a la part fonda de la finca, sovint amb un reguerall fet a la pedra per conduir-hi l'aigua
- **Casetes de caçar**. Incorporaven un "aceball" (pica de pedra) per caçar ocells al filat, mena de xarxa que es colgava al voltant de l'aceball, mentre que l'home amagat dins de la caseta esperava que es tiessin els ocells a veure a la pica de pedra i, llavors, estiraven la corda que tenia el filat i aquest es tancava agafant l'ocell o ocells que en aquell moment estava bevent. Això es donava especialment a l'hivern, quan els pagesos es quedaven a les casetes de muntanya durant la plega de les olives que durava des de Tots Sants (1 de novembre), fins a Sant Josep (19 de març). Per cert, bona part de piques de caçar al veure o aceballs s'han expoliat aquests anys de la major part d'aquestes finques, venent-se en antiquaris de Barcelona o antiquaris francesos.
- **Regadores o sequials**. Conduccions tradicionals d'aigua que servien per reconduir els cabals dels barrancs (per exemple, al barranc de Lloret, al lloc del Salt del Colom)
- **Marges**. Construcció vital per poder aconseguir i mantenir terres de conreu en llocs pendents, mitjançant la formació de bancals. N'hi ha de tota mena, i diverses mides i tècniques segons la ubicació i el tipus (naturalesa, forma) de la pedra emprada. Tot sovint incorporaven abrics als mateixos marges (que servien sobretot per als pastors per aixoplugar-se quan estaven pasturant els ramats d'ovelles o cabres blanques per les vores de la serra quan plovia o nevava), escaletes, "andadors" (que servien per poder pujar l'animal a l'hora de llaurar la finca). La rastellada era una filera de pedres situades verticalment que sovint acabaven el marge per dalt i l'igualaven, tot i que a vegades es trobava a la part inferior quan es volia evitar el còdol de pedra, per així poder anivellar el marge el millor possible. Tot sovint, es construïen simplement com a dipòsit de pedra.

- **Valones.** Cercles de pedra en sec construïts a la soca de les oliveres, que servien per subjectar les oliveres, bé pel vent, bé perquè baix d'ella devia haver algun taperot de pedra i la plantaven en alt perquè l'arbre es fes igual de gran que els altres. A vegades eren només mitges valones, contràries a la direcció del vent perquè així aguantava el vent de dalt o mestrall

Cal destacar que les construccions de pedra en sec es reparteixen per tot el terme de Roquetes, però amb especial importància a la partida Corralisses, Mirambó i aquelles més properes a la vessant del Port.

Diversos elements de pedra en sec han estat incorporats, de manera individual, al llistat de protecció dels edificis, conjunts històric-artístics i zones naturals de la normativa del PGOU. Així, els elements llistats dins el grup A són els següents:

- Marge de Caguitos
- Borja a la partida de les Crevetes
- Construcció de pedra amb volta rodona a la partida de Galatxo
- Cocó a la partida de Mirambó
- Borja a la partida de Mirambó
- Marge a la Partida de Pilans

Tanmateix, i de manera genèrica, en el grup B s'inclouen *altres construccions de pedra seca, borges, cocós, marges, no específicament recollits al grup A*

Els molins d'oli i fariners

L'Associació Cultural i Ecologista Arjub, en el marc del seu cicle d'exposicions de festes, en la seva 8ª edició va dedicar la temàtica de l'esdeveniment als molins d'oli i de farina. Una informació molt acurada del mateix pot trobar-se a la revista Roquetes nº173, de juliol de l'any 2000. A continuació fem una taula amb els molins catalogats i les seves característiques principals.

Taula nº 5 . Relació de molins d'oli i molins de farina existents al terme de Roquetes				
Molins d'oli				
Nom del molí	Data inici activitat	Finalització activitat	Adreça	Altres
Molí de Pausac	1830	1968	C/Santa Càndia nº22	
Molí dels Solé	1920 traslladat a l'hort dels Solé	1970	C/Isaac Peral nº3, Raval de Cristo	Modificat l'any 1970 per construir una vivenda

Molí de la Quica		Fa més de cinquanta anys que no funciona	C/Mossèn Samuel nº3, Raval de Crist	Es conserva tal com eren els molins d'abans sense electrificació
Molí de les Brutes			C/Major nº77, Roquetes	Ha servit per fer exposicions de l'Arjub
Molí de l'Hereu		Electrificat l'any 1920	L'Hort de l'Hereu, Raval de Crist	
Molí de la Cooperativa		Mitjans dels 90 per la creació de Soldebre	Av. Pere Romaña, Roquetes	
Molí dels Blanch		No funciona des dels anys 50	C/Major nº53, Roquetes	Conegut entre els joves com a Folk-3
Molí de Murall		1958	Av. Port de Caro nº6, Roquetes	Conegut també com molí de Ramon lo Català
Molí de Punxó	1940¿?	1970¿?	C/Alcolea nº5, Raval Nova	L'únic molí d'italians existents a Roquetes
Molí de Besolí			C/Sant Antoni nº23, Roquetes	És un dels dos molins que encara funciona a Roquetes
Molí de l'Hort dels Solé			Horta Baixa nº67, ctra de València, Roquetes	Només queda el rodet, que és de tracció animal
Molí dels Gassos			C/Gassol nº15, Roquetes	És l'altre molí que encara funciona
Molí dels Gassos		Fa més de 30 anys que no funciona	C/Santa Càndia nº26 de Roquetes	
Molí de Caguitos	Data de finals del XIX		Carretera del mas nº100, Raval de Cristo	Rodet elèctric, però la premsa és de barra o tracó
Molins de Farina				
Molí del mas d'en Sedó	Datat abans del segle XVI	Traslladada la fàbrica de farina de la Jesusa a Jesús	Barranc de Sant Antoni. Partida d'en Sedó	És el que està situat més avall del barranc de St. Antoni. Agafava l'aigua dels ullals entre el mas de Canonges i el mas d'en Sedó. Les basses de recollida de l'aigua daten de l'època àrab
Molins del barranc de Lloret	Tres molins: el de Cesàreo dins a Lloret, el del Mig, a prop del Salt del Colom i el de la Torta a la sortida del barranc	Cesàreo no queda res. Del del Mig només queda la canalització de l'aigua. La Torta conserva canalitzacions de l'aigua i l'edifici	Més avall, ja al barranc de Sant Antoni hi havia un altre molí anomenat el Molí de Sant Antoni, però del qual no en queda res	

Molins d'en Comte	Segle XII		Barranc amunt de la població de Jesús	El segle XX s'aprofità el salt d'aigua per donar llum a Jesús i Roquetes
-------------------	-----------	--	---------------------------------------	--

Font: Article aparegut a la Revista Roquetes n°173 de juliol de 2000.

El Molí de la Torta té també presència al llibre **El patrimoni dels molins de la demarcació de Tarragona**⁶, amb una fitxa de codi 0311001. El molí s'anomena també Molí de Nocs, es valora el seu estat de conservació com bo, i l'estat de conservació com parcial.

Aquest Molí de la Torta, amb la seva bassa, i també el pont junt al molí al barranc de Lloret, estan incorporats al grup A d'edificis, element i conjunts d'interès històric artístic determinats pel PGOU.

Els trulls

Els trulls són dipòsits tradicionals per emmagatzemar vi. Aquests trulls tenien la característica d'haver estat fet el morter amb vi, ja que quan es feren no hi havia encara fetes les casetes de muntanya i, per tant, tampoc els arjubs o cisternes que recollien l'aigua de pluja dins les casetes de muntanya, i d'aquí que no hi hagués aigua. L'abundància relativa de trulls en una zona concreta del terme va desembocar en la toponímia Partida dels Trulls i camí dels trulls.

Els trulls al camí dels Trulls estan incorporats al grup A d'edificis, elements i conjunts d'interès històric-artístic determinats pel PGOU.

Altres elements d'interès històric i etnològic són els camins ramaders, les sínies i recs, tractats més extensament en altres capítols d'aquesta memòria (mobilitat pels camins ramaders i cicle de l'aigua per les sínies i recs)

⁶ BLAY, Jordi i ANTON, Salvador (coord) (2001). **El patrimoni de molins de la demarcació de Tarragona. Anàlisi i estratègies d'intervenció**. Sèrie Cultural. Diputació de Tarragona